

Tre bekymringer

Hvor begynder og slutter et menneske?

Teknologiske vidundere, iklædt navne som 'enhancement' og 'Homo Artefakt', implanteret i legemet og beregnet til at forbedre de menneskelige sanser og funktioner, kan dårligt undgå at vække bekymring.

En bekymring er, at den almindelige opfattelse af forskellen på menneske og maskine anfægtes. Alene betegnelsen 'Homo Artefakt' lyder som et insekts kantede eller stiliserede bevægelser, 'break dance' i slowmotion, hvor man dog ikke er i tvivl om, at den dansende er et menneske. Er det en chip, som får en krøbling til at bevæge sig på denne måde, så han kan udfordre sit handikap, eller en dims, som gør en mand så klog, at han kan kobles direkte til internettet, må man spørge: Hvor begynder og slutter et menneske, hvis væsentlige funktioner og karakteristika er overtaget af en maskine? Hvormed begynder den, man er? Er det blikket? Er det stemmen?

Ånd og kærlighed

Peter Seeberg lader i novellen "Patienten" (Eftersøgningen, Arena 1962) en kvinde svare på netop det spørgsmål. Hendes mand er pga. af en uhyre sjælden lidelse, "almindeligt bortfald", blevet opereret utallige gange og til ukendelighed. Han har fået skiftet arme og ben ud, lever, hjerte og nyrer, alting, selv hovedet, så han til sidst må ligge i en slags telt uden fysisk kontakt med omverdenen og ikke har meget andet at gøre end at tænke på, om han stadig er sig selv. Dog er tankerne således, at han kan genkende sig selv fra dengang, han havde sit oprindelige hoved, altså en indikation af, at han virkelig er sig selv. Han ender med at spørge sin kone. Hun svarer, at han for hende altid vil være den samme. Hendes kærlighed til ham er usvækket.

Det er altså ikke mandens enkelte dele, der gør ham til sig selv, end ikke blikket eller stemmen, men en andens kærlighed. Identiteten beror først og fremmest på noget udefrakommende, at en andens kærlighed kalder ham ved navn, og kun denne kærlighed kan holde sammen på alle enkeltdelene, arme, ben, nyrer og gebis. Eller man kan sige, at når alle enkeltdele er splittet ad og på ny sat sammen igen, så står dog den mulighed tilbage, at kærlighed findes og igennem alle forandringer vil vedkende sig et andet menneske.

Det er et smukt og nødvendigt svar, som kvinden i novellen giver, men det er ikke tilstrækkeligt. Der er noget prædikenagtigt over svaret, og ligesom en prædiken altid henvender sig til mennesker, der allerede er identificeret i et eller andet omfang - postbud, skolelærer, fraskilt, så kender kvinden også sin mand fra før, han blev syg. Hun skal ikke grundlægge hans identitet, men følger, hvad han bliver, fordi hun allerede elsker ham.

Patientens identitet beror på, at der er et du, som taler til ham, et noget uden for ham selv, som kan svare. Og identiteten beror på den historie, som er akkumuleret i ham, både som erindring og som sprogets og samfundets historie. Der er resistens i patienten. Den er mildest talt ikke kødelig, heller ikke sjælelig, for så vidt han kommer i tvivl om, hvad sjælen er, og diskuterer det meget nøje med lægerne. Patienten insisterer på, at sjælen findes som et usynligt lag rundt om legemet. Det er i mangel af bedre, han griber til det svar, selvom han finder fred med det.

Rigtigere er det at sige, at resistensen er af ånd. Kun begrebet ånd kan samle, hvad et menneske i en bestemt sammenhæng, i en kultur på et bestemt tidspunkt allerede er og skal blive. Ånden ligger ikke uden

på legemet som en hinde, den svæver ikke usynligt rundt, men er altid legemlig, dog ikke et bestemt legeme. Den kan være inkarneret i et hvilket som helst levende legeme og kommer fra historien.

Ånd og kærlighed. Er det svaret på den bekymring, som begrebet 'Homo Artefakt' giver anledning til? I så fald et temmelig abstrakt svar og skrøbeligt som kinesisk porcelæn. Men eftersom teknologien bliver stadigt bedre og udbredes, eftersom menneskets bekymring har uendelighedskarakter og aldrig i sig selv har løst et eneste problem, er det vanskeligt at finde et andet svar end ånd og kærlighed. Midlet mod bekymring må jo være af en anden skuffe.

Blind for øjeblikkets evighed

En anden bekymring er, at Homo Artefakt kan opleves som et anslag mod det evige. En uendelig teknologisk udbygning af menneskets sanser vil så at sige strække sig ud i universet, for at gribe efter evigheden som et ran. Og vi har erfaring for, at når blikket bliver for langt, blindes vi for øjeblikkets evighed. Fortoner det almindelige øjebliks evighed sig, fordi kun dette at være tilkoblet en maskine synes at kunne forbinde det enkelte menneske med evigheden, vil også det enkelte menneskes betydning fortone sig. At strække sig efter evigheden for at få f.eks. udødelighed, multiintelligens, uendelig regnekapacitet uden at forstå det eviges tilstedeværelse i det allerede værende, er en forarmelse.

Milan Kundera indleder sin roman "Udødeligheden" med en beskrivelse af det såkaldt evigt kvindelige:

"Hun passerede forbi svømmelæreren, og da hun var kommet tre-fire skridt forbi ham, drejede hun hovedet tilbage mod ham, smilede og vinkede til ham. Og i det øjeblik snørede mit hjerte sig sammen! Dette smil og denne bevægelse tilhørte en tyveårig kvinde! Hendes arm steg til vejrs med en bedårende lethed. Det var, som om hun kastede en broget bold op i luften for at spille med sin elsker. Smilet og bevægelsen havde ynde og elegance, mens ansigtet og kroppen ikke mere ejede nogen ynde. Det var en bevægelsens ynde, druknet i en krops ikke-ynde. Men selv om kvinden naturligvis måtte være klar over, at hun ikke mere var smuk, så havde hun i dette øjeblik glemt det. Med en vis del af vort væsen lever vi alle uden for tiden....En slags essens af hendes ynde blottedes, uafhængig af tiden, i et sekund for mig i denne bevægelse og blændede mig. Jeg blev ejendommelig bevæget. Og jeg kom til at tænke på ordet Agnes. Agnes. Jeg har aldrig kendt en kvinde af det navn."

Spørgsmålet bliver ikke, om en robot eller et maskinelt opdateret individ kan eftergøre denne kvindes bevægelse. Det vil sikkert kunne lade sig gøre en dag. Spørgsmålet er derimod, om det evigt kvindelige i form af denne bevægelse vil miste betydning, fordi vi kun kan se det evige for enden af vore stadigt længere teleskoper og som en forøgelse af rækkevidde; om den kvindelige bevægelse vil kunne vedblive at skabe ny 'ejendommelig bevægelse' og fremkalde et navn, som ikke blot er et navn, men fuld af betydning, skønt det bæres af en kvinde, man ikke kender.

Hos Kundera sætter det evigt kvindelige sig igennem både som ophævelse af tid, og det vil sige ophævelse af døden, og som et kreativt faktum. Kvindens bevægelse, knyttet til navnet Agnes, bliver til en roman om det moderne menneske. Den bliver spejl med den ganske særlige egenskab, at man ved at se ind i det nok ser sig selv, men ikke som man plejer. Det er et dynamisk spejl, som skaber med på det ansigt, der kigger ind i det. Det viser historie og giver historie samtidigt (hvilket i øvrigt er genren 'roman's berettigelse, mener Kundera). Dette var ikke sket uden evighedens tilstedeværelse i svømmehallen, hvor forfatteren så kvindens bevægelse.

Begge disse bekymringer, om forskellen på menneske og maskine udviskes, og om evigheden forarmes, er tunge og uafviselige i lyset af Homo Artefakt. Men lige så tunge og uafviselige de er, lige så uafvendelig er den virkelighed, de udspringer af. Det er både tænkeligt og sandsynligt, at alt for skadelige opfindelser ikke

vil blive gjort. Vi vil afstå fra den direkte truende forskning. Alt andet vil der imidlertid blive forsket i, og at koble hjernen til en computer f.eks. er for fristende til ikke at blive prøvet. Der er ingen fremtid i at lægge forskningen afgørende hindringer i vejen eller at gøre den mere tøvende, for vores vilje til at vide og kunne er stærkere end bekymringen. Hvis svaret på den første bekymring er ånd og kærlighed, så er svaret på den anden det evige i det sanselige.

Jeg er ganske på det rene med, at disse svar ikke er operationelle i ligefrem forstand. Deres nytteværdi kan ikke måles. Dog har mennesker altid så langt tilbage, som vores historiske hukommelse rækker, været i stand til at vokse ind i begreber som netop ånd, kærlighed og evighed. Har de ikke betydning for den, som hører dem første gang, så er det dog netop sådanne ord, i hvilke et menneske kan vokse som menneske og overvinde al bekymring.

Der er imidlertid ingen sikkerhed for noget. Usikkerheden er ligesom bekymringen, og vores vilje til at vide og kunne er et vilkår. Bekymringernes sum er konstant, siger man. Det gælder derfor om at sprede den blandt mange, så den enkelte ikke behøver at bekymre sig for meget. Det er vigtigt at have adgang til ord som ånd, kærlighed og evighed. Kulturens opgave er, ud over at opfinde nye chips og robotter, at holde adgangen til disse ord åben. Man kan godt være bekymret for, om det vil ske.

Morten Kvist er valgmenighedspræst og tidligere medlem af Det Ethiske Råd